

Ramon de Mur, autor del retaule de Guimerà (segle XV)

Joan Duch i Mas

UNED, Cervera. Patronat del Museu Comarcal de Tàrrrega. duch.j@guimera.info

Resum

Ramon de Mur fou l'autor del retaule de l'altar major de Guimerà, del qual enguany se'n celebra el sisè centenari. Amb aquest motiu i atès que aquesta obra magnífica de la pintura gòtica catalana fou traslladada del seu lloc d'origen i avui es conserva al Museu Episcopal de Vic, la vila de Guimerà ha volgut recuperar-lo, si més no en certa manera, fent-ne fer una reproducció fidedigna, producte de recents tecnologies, que ha estat col·locada molt a prop del lloc de l'antiga paret de l'altar major on el 1865 s'hi construï un nou absis neogòtic. Aquest text ressegueix les vicissituds d'aquest artista, amb taller a Tàrrrega, en el marc sociocultural de la pintura catalana del seu temps, com també el procés d'identificació de les seves obres fins a no haver-li estat ben atribuïdes.

Abstract

Ramon de Mur, author of the altarpiece in Guimerà (15th century)

Ramon de Mur was the creator of an altarpiece for the main altar in Guimerà which is celebrating its sixth centennial this year. To commemorate this anniversary, and given the fact that this magnificent work of Catalan Gothic painting was moved from its original location and is today preserved at the Episcopal Museum in Vic, the town of Guimerà wanted to recover it, at least somehow, by making a faithful reproduction of it thanks to the latest technologies. This reproduction has now been placed close to where the former wall of the main altar used to be, where a new neo-Gothic apse was built in 1865. This text traces the vicissitudes of this artist who had his workshop in Tàrrrega within the socio-cultural framework of the Catalan painting of his day and age, as well as the process of identifying his works until they were clearly attributed to him.

Introducció

Ramon de Mur, amb taller obert a Tàrrrega al començament del segle XV, va deixar la millor obra plàstica, feta retaule, a l'altar major de l'església gòtica de Santa Maria de Guimerà. Les taules pintades al tremp d'ou van romandre exposades en la paret alta i llisa, des del 1412, al temps del trasllat –via Exposició Universal Barcelona del 1888– i, com a darrera parada, ja inventariades definitivament el 1891 al Museu Episcopal de Vic.

Aquest any de 2007 se celebra els 600è aniversari de l'existència del retaule com a obra d'art de la pintura catalana del gòtic internacional. Amb aquest motiu, podem dir: és l'any Ramon de Mur, tant per la reproducció del retaule com per l'edició d'un llibre sobre la seva vida i obra. Així, creiem que és un bon moment per a donar a conèixer la seva obra a través de la reproducció fidedigna del retaule del *Mestre de Guimerà* amb la finalitat d'estar exposat a l'església gòtica per a la qual el poble de Guimerà l'havia encomanat i pagat. À més, a causa de la poca informació documentada sobre la vida de Ramon de Mur, que va viure en les primeres dècades del segle XV, se n'havia d'esbrinar la història a través dels itineraris del retaule des de la seva realització al seu taller a Tàrrrega, el seu trasllat, la conservació, la restauració a Sant Cugat des del Museu Episcopal de Vic, fins a la seva reproducció actual.

Fig. 1. La vila de Guimerà, en què sobresurten la torre i l'església gòtica de Santa Maria. Foto: guimera.info.

Si Tàrrega va ser el punt d'estada i del taller de pintura durant més de trenta anys, fou també el centre creatiu per pintar, entre altres, els retaules de Cervera, Santa Coloma de Queralt, Granyena i Vinaixa, on, a través dels seus contractes, queda registrada part de la seva bibliografia. Hem de pensar que la vida d'un pintor de retaules no era notícia i que els seus treballs formaven part dels encàrrecs per decorar les parets i els frontals d'altars de les esglésies, monestirs i capelles privades de castells i palaus. Amb tot, si bé normalment no signaven l'obra, deixaven ben escripturats tots els detalls, des del tipus de pintura, temàtica, materials, el muntatge, la quantitat i la forma de pagar, sovint amb florins d'or.

Un altre fet confirmat molt bé és que l'obra de Ramon de Mur sempre va lligada amb el poble de Guimerà (fig. 1 i 2) i gràcies a ell tots dos noms s'han trobat escrits en els manuals de la pintura gòtica catalana. Als historiadors de l'art com que no pogueren comptar amb la documentació adient, els va ser molt difícil identificar el veritable artista del retaule. Amb tot, tenim constància documental que a través de la seva obra va quedar inventariat un estil, forma o "manera de Guimerà", o, més clarament, com l'obra del *Mestre de Guimerà*.¹ També es podrien mantenir les referències de com anomenar tota obra del mateix artista pintor de nom desconegut.² En un moment també es va associar al Mestre de Sant Jordi; amb tot, després de diferents estudis i recerques de dubtes, el retaule de Guimerà es confirmà com a obra confirmada de l'artista Ramon de Mur. Segons Alcolea,³ la seva activitat pictòrica s'inicia documentalment l'any 1402, amb les primeres pintures executades per fer el retaule de Guimerà.

Si bé no es coneix el contracte d'aquest retaule, tenim dades com les de recollida d'almoines, censos, servituds, entre el 1402 i el 1412, que van permetre ajudar a pagar-lo i que han fixat també una definitiva i certa cronologia.⁴

L'objectiu final s'ha complert: el poble ha tornat a veure l'obra de Ramon de Mur prop del lloc de l'antiga paret de l'altar major, on avui observem un nou absis poligonal i neogòtic, construït el 1865. Ara, i a partir d'aquesta proposta, es podrà fer la descoberta tant del retaule de Josep M. Jujol (1945), com la reproducció del retaule gòtic de Ramon de Mur (1412). Els dos retaules són avui una part important de la història del poble de Guimerà en qualitat d'obres molt representatives dels segles XV i XX.

Ramon de Mur a Guimerà i Tàrrega als segles XIV i XV

A fi de poder entendre la decisió d'encomanar, en aquells moments del final del segle XIV, un retaule al pintor Ramon de Mur, cal saber quina era la població de Guimerà, quins eren els senyors del castell on anava destinat el retaule i a més esbrinar com es pagaria. A més, hem de poder consultar unes dades i dates bàsiques sobre el moment social i econòmic de la ciutat de Tàrrega entre les darreries del segle XIV i les primeres dècades del XV.

D'aquesta manera hem de pensar que si Ramon de Mur va viure bastants anys a Tàrrega va tenir temps, a banda de conèixer la ciutat i la comarca, per anar pel "camí reial", que travessava la vila

de Tàrrega de punta a punta, o sigui, des del portal de Sant Antoni fins al del Carme o el d'Agoders per anar a Barcelona, sigui motivat per la seva feina, per visitar altres amics artistes –possiblement, entre ells Lluís Borrassà, justament l'obra del qual estarà exposada al costat del *Mestre de Guimerà*, al nou Museu de Vic–, o simplement a la recerca de materials pictòrics.

Un altre fet, també important, és poder observar les interrelacions entre Tàrrega i els senyorius de la comarca. Encara que els senyors de Tàrrega fossin els senyors de Barcelona, en alguns casos era el rei o el seu governador general qui administrava la justícia, com l'any 1395 quan Ramon Alemany de Cervelló, cavaller, hi exercia de Justícia. Aquest personatge era de la família dels Alemany i Cervelló i senyors de Guimerà. En un altre punt, Segarra,⁵ cita fra Guillem de Guimerà, lloctinent del governador, que va escriure al veguer de Tàrrega per haver estat privat en un litigi, l'any 1370, contra els llocs de l'Orde de l'Hospital. Fou Gran Prior de l'Orde a la fi del segle XIV i el seu sepulcre gòtic resta al Museu Diocesà de Tarragona. Serà a meitat del segle XIV que les relacions dels senyors de Guimerà sembla que podien tenir una línia directa amb Tàrrega.

Com a fet negatiu, hem de recordar que cap al 1395 la vila de Tàrrega “s'anava despoblant d'homes grans i de gent treballadora”. Tants eren els problemes, que les autoritats demanen rebaixar el nombre dels consellers i de prohoms de la vila ja que no es podien trobar prou homes per ocupar els llocs de paers i altres càrrecs.⁶ A pesar de tot, segons les reflexions sobre com s'informa a la història local, “els targarins eren considerats homes rics, nobles i honrats i complidors amb tota classe de deutes”.⁷ Segarra, ha descrit un fet molt curiós: “que en la vila hi ha gran falta de savis”. Precisament, ateses les necessitats professionals els paers es veuen obligats anar a Lleida a fi de buscar un metge que vulgui establir-se a Tàrrega, com també un advocat.

Amb tot, no consta cap encàrrec fet a Ramon de Mur per a l'església de Tàrrega. L'artista medieval va passar sense encomanar-li un retaule gòtic. Hi ha poca documentació de l'estada de Ramon de Mur a Tàrrega, però és d'un gran ajut per poder-ne deduir, pels diferents contractes, la biografia i les obres fetes a l'entorn de Tàrrega i comarques. Amb les dades i dates a la mà, podem afirmar que Ramon de Mur va estar treballant en diferents projectes: per al poble Guimerà des del 1401 al 1412; al mateix any de 1412 estava compromès amb el retaule de Santa Llúcia de Santa Coloma de Queralt. L'any 1415 té feina amb el retaule de la Verge de la Llet de l'església de Cervera i el 1416 acorda un nou contracte per pintar el retaule de Granyena. Entre el 1420 i el 1421 estava treballant sobre el retaule de Sant Pere de Vinaixa. De nou, proper a Tàrrega, entre el 1421 i el 1422, presentava l'obra del retaule de Sant Miquel, de la Guardiolada.

La vegueria de Tàrrega i els fogatges

Segons fonts documentals, pel que fa a la població hem de recordar que a les darreries del segle XIV no estaven registrats els fogatges, o sigui els llistats demogràfics. Això n'obstant, podem pensar que als moments d'acabar l'església gòtica, vers l'any de 1350, i de fer el retaule entre el 1402 i el 1412, la població de Guimerà que hi havia a l'entorn de l'acròpoli –el castell, l'església romànica i els carrers del recinte emmurallat– poc devia superar el mig miler d'habitants.

De la mateixa manera, al començament del segle XV, hem de recordar que la vegueria era el territori a què s'estenia la jurisdicció d'un veguer i que comprenia diferents pobles i ciutats. Al pas dels

segles XIII al XIV, el territori dependent de Jaume II de Catalunya-Aragó estava dividit en 20 vegueries. Consta que la vall del Corb, on està ubicada la vila de Guimerà, des de Santa Coloma de Queralt fins a Belianes, pertanyia a la vegueria de Montblanc, segons està documentat l'any 1304. Amb tot, s'ha localitzat que en assenyalat els límits de la vegueria de Tàrraga l'any 1329, és alludit de la manera següent: “e ix als Exaders e compren sent Martí, e va entro a Vallfogona e compren Guimerà...”⁸

En aquest moment, s'ha de tenir present que les primeres xifres contrastades dels fogatges de mitjan segle XIV, donen fe de les causes de la seva irregular demografia: els moviments de població, desdoblaments, èpoques de “mals anys”, secades, guerres, “anys de gana”, pestes, “anys de misèria”, són l'índex en què reflecteix la vida social i econòmica d'un poble.

Tenim constància dels fets naturals que confirmen els mals anys dels segles XIV i XV. Així, Piquer,⁹ descriu en unes notes el calendari: 1416-1422 plaga de llagosta que afectà Santa Coloma i la rodalia de Comalats; per la “pesta negra” del 1348 la població a Catalunya va quedar reduïda a 50%; una forta inundació el 1346; 1410, nova plaga pestífera circumscrita a Catalunya; terratrèmol del 1428, amb convulsió general a tot Catalunya i que a la Segarra es manifestà arruïnant el castell de Savallà, prop de Guimerà. Aquests moviments orogènics es van començar a sentir al febrer de 1427, amb una intensitat d'entre 8 i 9 graus de l'escala Richter i que l'episodi va culminar en el terratrèmol de la Candelera, el 2 de febrer del 1428, d'intensitat 9, que va arribar a fer destrosses a Barcelona, Lleida i Cervera. Aquest terratrèmol va deixar unes esquerdes a l'església i en algunes façanes del carrer de la Goleta de Guimerà. Ramon de Mur va viure des de Tàrraga totes aquestes marques d'uns moments socials molt complexos.

Aquests plantejaments de causes naturals adverses deixen entreveure la possibilitat manifesta, per la grandiositat del retaule, que fos una obra pintada i pagada en diferents fases.

Recordem segons J. M. Planes, l'evolució demogràfica de Tàrraga: “sembla entrar al segle XV molt disminuïda de població, a curt termini per les crisis de les acaballes del segle XIV i primeries del XV, a llarg termini per la recessió general començada l'any 1348.”¹⁰

La demografia de Guimerà

El lloc de Guimerà, que era del noble Felip de Castre, segons el fogatge de 1365-1370 està fixat amb 152 focs que corresponen a uns 608 habitants, i estava assignat a la vegueria de Tàrraga. Per poder-ho comparar amb altres poblacions de la comarca, tenim que a Verdú se li atribueixen 175 focs i 426 a Tàrraga, al mateix fogatge. Un fet notable ha fet revisar les dades demogràfiques, perquè al fogatge de l'any de 1378 s'assignen a Guimerà 174 focs que corresponen a 700 habitants. Amb tot, hem de constatar que la població de Guimerà, en la segona meitat del segle XIV, havia tingut també una important davallada per la incidència de la pesta negra que va fer estralls de mortaldat als països de la Corona d'Aragó, a partir de juny del 1348.

Si seguim l'estudi comparatiu dels fogatges i segons un document d'un manual del notari cerberí Jaume Ferrer, podem comentar un llistat dels habitants de Guimerà l'any 1390 quan el poble tenia, segons els possibles caps de casa del document, 108 focs i no els 174 citats. Aquesta possibilitat confirma també la pèrdua de població que comenta Sanç Capdevila: “Els senyors de Guimerà, com la

major part dels senyors feudals, abusaven dels seus vassalls d'una manera injusta, ja sigui augmentant-los els tributs, ja sigui multiplicant-los tota mena de servituds. En aquests temps la vila de Guimerà havia minvat dues terceres parts, tota vegada que dels tres-cents pagesos que conreaven aquell terme en la centúria anterior, llavors solament ne podien comptar un centenar; no obstant els impostos no havien segut rebaixats”.

Aquestes dades revisades confirmen segons M. A. Farré¹² una davallada semblant a Tàrrega (54,2%), Cervera (54,1%), Verdú (26,9%) amb la de Guimerà que seria a l'entorn del 28,9 %, segons les dades revisades.

Com a fet testimonial cal fer també esment en aquest mateix document que Guimerà estava endeutat amb Davi Benaçaya, un jueu metge de Tàrrega. El deute era de 200 lliures i els guimeranencs accepten pagar 12 lliures cada any i per família, segons el llistat de caps de casa de 1460 i publicat en dit escrit.

Un fet a revisar, sobre el cens que donà a conèixer Pròsper de Bofarull, dóna la població en foc (5 habitants per foc) i en aquest fogatge mostra Tàrrega amb 426 llars que corresponen a 2.130 habitants. Guimerà, 152 focs, 760 habitants; Verdú 175 focs, 875 habitants.

Tàrrega, l'any 1411, només tenia 195 focs; anys més tard, i també segons Segarra, la població de Tàrrega en el cens 1429-1451 tenia censats 1.100 habitants. Pel que fa al treball tenim constància que una població d'un miler d'habitants estava formada per un 53% de pagesos, un 15 % de burgesos, un 27% de menestrals, un 4% de clergues i un 2% de jueus.¹³

Per fer-nos una idea del moment que passava Guimerà, hem de pensar que a més d'haver pagat a terminis el retaule de Ramon de Mur (1410-1412), el batlle Joan Corbella va condemnar la Universitat de Guimerà i els seus habitants a pagar el deute ja citat al jueu de Tàrrega, en data de 10 de juny del 1460.

Així podem dir que Ramon de Mur, resident durant llargues temporades a Tàrrega, va conviure i conèixer l'ambient social, cultural i econòmic d'aquella Tàrrega medieval.

Els camins i les comunicacions en temps de Ramon de Mur

Tàrrega i Verdú tenien els seus litigis, segons Segarra,¹⁴ qui assenyala que “Verdú és carrer de Tàrrega i per això han de contribuir per fer arreglar i netejar les fonts de la vila, entre elles, la font dels Romans, a l'altre costat de l'Ondara, que era la més concorreguda a les primeres dècades del segle XIV i de la qual els antics veïns de la vila se servien per a beure i guisar. Les despeses de conservació eren molt cares, per la fondària s'inundava amb freqüència per les avingudes de l'Ondara”.

Molt probablement, Ramon de Mur va haver de passar moltes vegades prop d'aquesta font per anar a Guimerà pel camí vell de Verdú, tot observant els colors dels camps i les primeres perspectives dels marges.

També des de Verdú es podia seguir pel Camí vell de Guimerà, com anar pel de Preixana, o pel dels de la partida dels Ballesters i pel de la Bovera, tots arribaven a Guimerà. Per anar a Tàrrega des de Verdú o de Guimerà, en temps de molts aiguats, per passar pel pont de sant Agustí calia prendre precaucions, perquè la major part de vegades estava ensorrat.

Fig. 2. L'església de Santa Maria de Guimerà. Foto: guimera.info.

Notem, d'altra banda, que durant l'estada de Ramon de Mur a Tàrrrega i a Guimerà va tenir temps de fer un seguit de viatges a les diferents poblacions on va deixar part de la seva obra. Les seves anades i tornades a Tarragona, la seva pàtria, va motivar conèixer molt bé la ruta per arribar de la costa a Tàrrrega. Tarragona sempre era una fita des de l'època romana i era un pas per seguir pel camí que anava des de Tarraco a la Iesso romana, la veïna Guissona. Per les notes de Segarra,¹⁵ a més dels contactes "comercials", sobretot pel peix –era molt necessari en la baixa edat mitjana, dintre del fet religiós molt generalitzat, de poder acontentar els clients que feien dejuni a la quaresma–. L'arribada del peix passava pel camí vell de Verdú. També, les mateixes motivacions religioses feien dels monestirs cistercencs un clar motiu de parades i contactes.

En aquest moment hem de pensar en el món de la baixa edat mitjana, especialment a les nits, car els carrers eren foscos i els vilatans havien d'anar amb un llum, ja fos una llanterna o una teia. Pel que fa a la llum de l'interior de les cases i els tallers era un bocí de drap, sucat amb oli. Anys més tard, s'usà la cera per al culte i, que després acabarà imposant-se a les cases. Imaginem el taller de

Ramon de Mur, que podria estar situat a la vila closa de Tàrrega a l'entorn del carrer de l'Estudi o en un altre que va del carrer Major a l'Ondara entre carrers estrets i amb poca llum.

Privilegis reials de fires i mercats

En un altre apartat hem de recordar el fet que les fires i els mercats eren mares socials per prendre apunts de personatges i espais. Es tractava, en efecte, d'importants actes socials i econòmics, tant per les trobades com pels tractes que s'hi feien. En alguns moments calia harmonitzar aquests esdeveniments festius amb la música més adient. Així, aquest fet confirma una notícia puntual, del 1361, quan vingueren de Tarragona tres trompeters i un flautista, i cal afegir que adés que vestien humilment els regalaren roba perquè es fessin vestits adequats aquells dies de festa. Bones figures per a les imatges del retaule, com es poden suggerir en algunes taules.

Observem, amb això, que en aquests temps els músics, també animadors, rebien el nom de joglars. A Guimerà hi ha constància de músics amb noms: Guillem Castelló, joglar i músic trompador o virtuós de la trompa, que va actuar durant sis dies a Cervera, l'any 1423, amb Bernat de Tarroja, també trompador de Guimerà, amb motiu de la celebració de l'arribada victoriosa del rei al Principal des de Nàpols. També l'any 1437 es parla de Pere Sabater i Jaime Borrell tamborer, tots dos de Guimerà.¹⁶ Cal pensar en els bons detalls descriptius per ser observats per un bon artista pintor.

Precisament, podem dir que la comarca estava molt ben recomanada, car tenia forta atracció i contactes amb els mercats i les fires del seu entorn. Tàrrega era una bona plaça mercantil i ferial des que Jaume I, el 8 de març del 1242, concedí de celebrar-hi fires.

Tanmateix, els privilegis de les fires a Verdú l'any 1378 són concedits per Pere III "el Cerimoniós", i precisa que han de començar el dia de Sant Marc (25 d'abril) i que tindran una durada de 10 dies; a més, també consta el privilegi de celebrar un mercat cada dimecres.¹⁷

Es comprèn bé, ara, com Guimerà fa un bon ús dels contactes amb el rei Alfons V i així el 16 de maig del 1417, a més de la de retorn que se celebrava, amb privilegis reials, s'hi dugui a terme cada any a Tàrrega i, perpètuament, un retorn de fira que dura onze dies. Vilagrassa va obtenir el privilegi de fira anual (1301) i del mercat setmanal (1328).

D'altra banda, cal fer esment que Guimerà també tindrà els seus privilegis de fires i mercats: Jaume II d'Aragó havia concedit el mercat setmanal; el mateix rei Alfons V d'Aragó, confirma el seu reconeixement i el rei Carles I signa les dues fires atorgades pel seu avantpassat Alfons V "el Magnànim".¹⁸

De ben segur, podem suggerir que Ramon de Mur va visitar, algunes vegades, els mercats comarcals tant com un bon motiu de relacions humanes com per ser un lloc de colors i vivències mercantils d'alguns personatges reflectits en els retaules.

Pagesos, menestrals, artesans

Consta en una primera referència reconeguda per la qual Tàrrega mostra tenir necessitats de mestres, metges i advocats. Segons ha escrit Segarra,¹⁹ ha quedat documentat que l'escola ja funcionava des del segle XIV: el problema era com pagar les despeses del seu funcionament. Els mestres dels minyons del segle XV vivien del que rebien dels alumnes, i la mensualitat que cobraven depenia

de la classe d'ensenyament que hi impartien. Només “als infants i joves del sexe masculí”, les noies sols tenien una obligació: saber cuinar, fer mitja i cosir, casar-se... “Així doncs, a les dones esdevenia innecessari saber llegir i escriure. Notem encara que durant cinc anys no hi havia hagut ensenyança a Tàrrega. Tanmateix, consta que es presentà el reverend fra Gasset i que sota determinades condicions pren el càrrec l'any 1444, per cinquanta florins anuals. Després seran 200, que pagaran entre la Universitat i els estudiants. Aquest era el medi educatiu que presentava Tàrrega i podem observar-ne el moment cultural que s'hi podia respirar.

Així i tot, consta als capbreus que s'hi citen obradors, forns, botigues o molins de tota mena, que abundaven des de la muralla prop de l'Ondara fins al carrer Falcó (Carme), espais on vivia i podia tenir el taller Ramon de Mur.

En aquest punt, podem concebre que Ramon de Mur es podria incloure en un dels objectius fixats, car també hi havia demanda d'artesans i homes de carrera. Està consignat que quan un bon artesà volia deixar la vila, s'hi esmerçaven amb tots els mitjans perquè no ho fes. Pel que fa el món dels menestrals, es parla de ballesters, espasers..., i també de les teuleries situades al nord de Tàrrega, com també n'hi havia a Guimerà. Hem de dir que en cap moment es parla de retaulers, pintors o de tallers d'algun artista.

Si atenem que més de la meitat de la gent de Tàrrega i de la comarca es dedicava a l'agricultura, això explica que ens trobem en un món ruralitzat. Si hi havia alguna petita indústria, treballava a l'entorn de l'agricultura com eren els molins de grans o molins fariners que, per exemple en la vall del Corb, se'n citen uns 52, des de Llorac a Belianes, molts d'ells amb nom propi.

Cal afegir-hi que els productes agrícoles gairebé són els mateixos de les darreres generacions de pagesos. Hem de precisar, no obstant això, que hi consten també alguns teixidors de lli i de cànem. Tenia certa importància la vinya fins a esdevenir un centre vinícola, com recorda la partida dels Xercavins, entre Tàrrega i Verdú.

Moments de gran misèria, les forques

En aquests moments socials i polítics de l'edat medieval a causa de cert malestar, la forca era un espai situat en moltes poblacions com a signe de temor i justícia. Aquestes forques, instaurades en diferents viles, tenien els seus detractors. A Tàrrega estava situada “al camp de Sant Joan, dins de la vila (als peus del castell prop del carrer Urgell). En un moment determinat, el 1353, es demana al rei que faci enderrocar i treure les forques”.²⁰ El rei Pere III tenia sobre Verdú el dret de justícia i l'any 1342 consta que s'hi podien erigir forques per aplicar la pena capital i “costells” (pals) on eren lligats a càstig menors o a passar vergonya.²¹

A Guimerà queda el record de la pedra on s'hi posava la forca o el pal, on eren lligats els ajusticiats, situada en la serra davant del castell. El temor, la por i la inseguretat tenien en una puntual justícia administrada pels senyors, que tenien comprat el dret de “mer i mig imperi” a fi de poder actuar amb tota la força. Hem de pensar que aquest temps de certes inseguretats les podia haver observat el pintor en les llargues estances a Tàrrega i Guimerà.

Eren anys d'una gran crisi. Ha quedat com a testimoni molt curiós la descripció de com es podria trobar Ramon de Mur, ja que en aquella època, Tàrrega i comarca patien una gran misèria a causa

de la sequera, a més d'un seguit de circumstàncies adverses que s'apleguen alhora: males collites, epidèmies, plaga de la llagosta, etc. A pesar de tot, els camperols d'Urgell, i Tàrrega com a capital, no tenen cap altra obligació senyorial més que pagar els censals amb que tenien gravades les terres que posseïen.

Precisament en “aquests mals anys”, com que es moria molta gent per la misèria i els persistents dies de pesta, Tàrrega era una vall de llàgrimes, principalment entre els pobres. Amb tot i segons Segarra,²² precisa que els qui ploraven als rics eren gent llogada i no ho feien naturalment. Queda escrit que “es prohibeix plorar en els enterraments”. Un marc de costums que eren contemplats amb la mirada d'un artista i que poden ser reflectits en els seus retaules.

Els senyors de Guimerà

Ens trobem en temps de Guerau Alemany i Guerau de Rocabertí (1343-66), senyors de Guimerà, que havien començat a construir el nou temple gòtic, car havien heretat el castell o senyoriu a través de la seva filla Francesca, casada amb Felip de Castre. Segueix la història de Guimerà amb el matrimoni de Aldonça de Mur amb Bernat Galceran de Pinós i de Fenollet (1371-1425). Durant aquests anys, no sabem com ni quan, el pintor Ramon de Mur va rebre l'encàrrec de fer el retaule per a la nova església (fig. 3).

El teòleg i biblista A. Puig, que fou rector de Guimerà, ha fet un estudi de cada una de les taules del retaule i proposa que davant d'aquesta gran obra s'hi han d'entreveure tres protagonistes: l'inspirador, l'autor i l'impulsor. Tenim ara molt clar l'autor, que des del 1938 s'ha identificat amb Ramon de Mur; es parla de qui fou l'ideòleg o l'inspirador de l'ordre de la temàtica bíblica que molt bé identifica A. Puig²³ i fa constar “el disseny conceptual és d'un personatge anònim, però havia de ser algú amb coneixements teològics notables”. Descriu com una possible imatge “un frare amb un hàbit blanc”, un frare mercenari o un dominicà. A més “resulta versemblant que un expert i un bon coneixedor del text bíblic tracés les línies mestres de la peça, per indicació del rector i dels prohoms de la vila de Guimerà”. Pel que fa a qui va recolzar i impulsar aquesta obra, molt bé la podríem centrar al cercle mediàtic de Dalmau de Mur, i per això proposem una lectura sobre aquest important personatge.

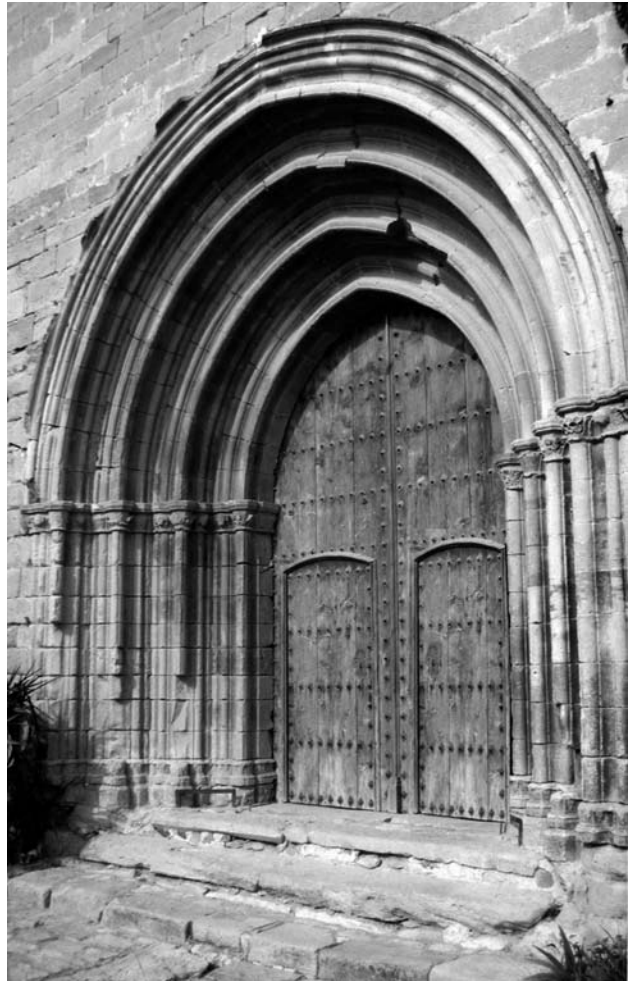

Fig. 3. Portal de l'església de Guimerà. Foto: guimera.info.

Fig. 4. Capitells del portal amb el escuts de les famílies Alemany i Rocabertí. Foto: guimera.info.

La història ha donat una part de raó, i es podrà escriure que arran del mecenatge influent en les primeres dècades del segle XV, es podria fixar l'atenció en la persona de Dalmau de Mur i Cervelló. Aquest personatge és considerat com un gran promotor de les arts, que del 1419 al 1430 fou arquebisbe de Tarragona. Amb aquest pensament hem de comentar que els Dalmau de Mur eren quatre germans i que un d'ells fou la referida Aldonça de Mur, senyora de Guimerà. El prelat Dalmau de Mur, nascut a Cervera el 1376, va ser bisbe de Girona (1418), arquebisbe de Tarragona (1419) i Saragossa (1430), i canceller de la Corona d'Aragó (1422-1439). Fou molt important en el món de la política i les arts, i coneixia molt bé l'entorn de Cervera i Tàrrrega, com també la vila de Guimerà. Per tot això podem intuir que era de la mateixa generació i del cercle proper a Ramon de Mur, i si partim que Duran i Sanpere,²⁴ historiador i fill de Cervera, ens

ho confirma en afirmar que a l'entorn de Dalmau de Mur hi havia una determinada influència artística, i també ens precisa que l'any 1400 tenia vint-i-quatre anys. Es movia en centres artístics, entre ells el del taller del pintor Pere Serra que estava treballant el retaule de l'Albi. També hi ha constància que el mateix artista, l'any 1395, pintava el retaule de Claravalls, prop de Tàrrrega. Així també podem observar que Ramon de Mur, en contractar els retaules de Vinaixa, es trobava en la població veïna de l'Albi i que de fet no es va moure de la zona compresa entre les terres d'Urgell i la Conca de Barberà.

Altres motius de referències amb la noblesa són que Agnès d'Alemanya, germana de Guerau Alemany, es va casar amb Acard de Mur, un altre germà de Dalmau de Mur. Tots aquests fets podem dir que van possibilitar la visita de Ramon de Mur als nobles del castell que li ensenyaren l'església gòtica buida del retaule major i recentment acabada. El rector i el vicari li mostraren el lloc de la gran paret llisa i en què hom pensava a situar un nou retaule.

Al començament del segle XV, a pesar de tot, sembla que a més de les dificultats per tirar endavant les obres, no era un moment gaire optimista per fer un nou retaule per a la nova església, però hem de donar suport a la idea que tenia uns bons padrins.

I encara aquest fet, segons R. Dalmau,²⁵ deixa entreveure la possibilitat que Aldonça de Mur, esposa de Bernat Galceran II de Pinós, tingués parentiu amb el pintor Ramon de Mur. Amb tot, i coincidint noms i dades en la vida de Ramon de Mur, per a Duran i Sanpere no sembla prou documentat que hi hagués aquesta relació. Això no obstant, hem de pensar que en aquells moments

Ramon de Mur, fill de Tarragona, ja fos conegut com un artista pintor per la noblesa i l'entorn del arquebisbat.

També i per altres raons s'ha documentat que Ramon de Mur va col·laborar, a més de Mateu Ortoneda, amb els tallers d'altres pintors, com ara el de Lluís Borrassà o també el de Bernat Martorell, els més prestigiosos de la pintura del gòtic internacional.

Encara podem recordar, com un fet complementari però molt important per als habitants de Guimerà, que durant el senyoriu de Bernat Galceran va obtenir del rei Alfons el Magnànim el privilegi de tenir fires i mercat a Guimerà, signat a Segorb el 22 d'abril del 1417.²⁶ Aquests fets podien haver motivat de fer una lectura comparativa de personatges influents i contemporanis de la noblesa a l'entorn de la cancelleria reial i del castell i de l'església de Guimerà. Com un detall històric, hi trobem que el qui signava com a testimoni en el pergamí reial era un tal Gaunus Alemany de Cervelló.

Com veiem, són molts els factors que marquen les possibles influències per a obtenir els favors pictòrics d'un dels millors artistes del moment tot pensant en el seu desplaçament des de la Imperial Tarraco a unes terres poc poblades i amb moltes mancances.

Com a punt final, està confirmat com fet rellevant a recordar, que Aldonça de Mur residia el 1425 al castell de Guimerà, després de la mort de Bernat Galceran de Pinós.

Qui i com encomanar i fer un retaule

Si ens preguntem quins foren els motius per demanar a Ramon de Mur per pintar el nou retaule, hem d'apuntar que són diversos: Guimerà, des del 1154 pertanyia a l'arquebisbat de Tarragona on vivia el pintor; un altre fet és poder estar emparentat o relacionat amb els Rocabertí i els Mur, en aquells moments amos del castell i senyoriu de Guimerà. Un altre, més pràctic i necessari, fou el pensament de com omplir el gran espai reservat per a un retaule a l'altar major. Aquesta església, d'una sola nau, sense absis, tancava amb aquella gran paret llisa, molt alta i emmarcada amb l'arc ogival corresponent a la nau. Tot plegat indueix a pensar que el recinte, encara que podria tenir un finestral o rosassa en la part alta, tingués poca llum i que fos una església més aviat fosca i amb necessitat de noves obertures.

Si bé a Guimerà, després d'anys d'obres, s'havia obert la nova església gòtica, encara que no estava del tot acabada, car faltava completar el campanar i projectar l'acabament de l'absis. Amb tot, constava que ja l'any 1384 es parlava d'una campana per a l'espadaña interina, i que el 1435 ja es completava amb la compra de dues campanes per acabar l'obra del campanar.²⁷

Podem imaginar, sobre l'any 1401, que el senyor del castell, el rector i vicari de l'església, amb els representants del poble, els jurats i prohoms, es decidiren a preparar i aprovar el seu projecte. Molt aviat es dedicaren a concretar el moment per redactar un precís i estudiat contracte del retaule.

A l'hora de tractar els continguts de la temàtica del retaule sembla versemblant, per les escenes documentades de totes les taules, que no hi va haver motius imposats i tampoc escenes obligades sobre fets de la religiositat de Guimerà. Totes les pintures remetent a determinades escenes de l'antic i Nou Testament. Normalment, com succeeix en els contractes de Vinaixa, Granyena i Santa Coloma, els jurats consensuaven diferents tipus d'escenografies referents als sants o patrons del

poble. Aquest fet pot implicar deixar via lliure a tota la creativitat i llibertat de Ramon de Mur, car no hi figura cap tema del territori.

Disposem de breus referències dels fets de la necessitat d'endegar una campanya popular pel pagament del retaule, i cal pensar que li exposaren la necessitat d'uns dibuixos previs del projecte, el preu i, sobretot, la possibilitat de pagar-lo, com s'ha comentat, en diferents terminis.

En aquest camí i segons el llistat de persones del 1390 que habitaven Guimerà, es tracta de gairebé tots els caps de casa de la població. En primer lloc són citats els 2 síndics, els 4 jurats, i a continuació 99 persones més. Un altre document del 1460²⁸ confirma que el govern municipal es trobava encomanat a tres persones, anomenats jurats, les quals eren assistides per un Consell general format per seixanta caps de casa de la població.

D'aquesta manera podríem consignar els personatges que mantingueren les primeres relacions amb Ramon de Mur, els quals foren: Bernat Gener, vicari, Pere Sabater (1380-1404), rector, i Jaume Torres (entre el 1404 i el 1433), i Ramon Bonarat, batlle. Els dos primers també actuaven com a notaris i el tercer era el representant del senyor, que com hem dit era Bernat Galceran de Pinós. Una vegada situat i muntat el seu taller de pintor a Tàrrega, i molt possiblement també el de fusteria del seu pare, els viatges a Guimerà, passant pel camí de Verdú, devien ser freqüents.

Guimerà, terra de monestirs

L'estada de Ramon de Mur a la comarca va permetre saber que Guimerà es trobava al bell mig de terra de castells, de monestirs i de nuclis medievals a la vall del Corb. Ramon de Mur podria haver seguit els itineraris pels pobles i castells per sentir el cant gregorià tot contemplant l'art romànic i el gòtic.

De tota manera, al segle XII s'aixecaren nombrosos castells de defensa i atac, i els comtes començaren a conquerir enclavaments bàsics, com els ja citats de Cervera, Tàrrega, Guimerà i Ciutadilla. Amb aquestes circumstàncies els camins que comunicaven aquests llocs eren espais de reconeixements culturals, polítics i religiosos.

Així, podem demostrar que les relacions anaven de Vallbona de les Monges a la Bovera i Vallsanta, passant per Rocafort, Nalec i Ciutadilla; una altra seguiria la ruta per anar al monestir del Pedregal per Rocafort, Verdú i Tàrrega: una tercera via seguiria de Guimerà a Verdú, el camí per anar de la Bovera i Vallsanta al Pedregal.²⁹

Una lenta tasca de repoblació cristiana d'aquelles terres, mitjançant privilegis i cartes de franquesa, s'estengueren al llarg del segle XII. En aquest període cal situar, doncs, el naixement de les nostres viles.

Precisament en aquests espais els comtes encarregaren als monjos i monges de l'orde del Císter la tasca de dirigir la repoblació i la roturació de les noves terres i de la ramaderia. Així, més al sud de la Catalunya Nova, s'erigiren Poblet i Santes Creus.

A més, en fundar-se al segle XII el monestir de Santa Maria de Vallbona, en resulta una atomització de nous cenobis cistercenes, essent la nostra comarca de l'Urgell la que va concentrar un major nombre de centres, dirigits per Vallbona: el Pedregal, la Bovera, Vallsanta, que ajudaren a assentar la població en els territoris i a cristianitzar les terres, juntament amb les noves parròquies i bisbats restituïts.³⁰

Podem entendre que la vida d'un pintor passava per moltes hores al taller i, també, que tenia necessitat de dur a terme, sovint, viatges per observar les seves obres i per contactar amb nous promotors.

Qui era Ramon de Mur?

Si bé el contracte del retaule de Ramon de Mur referent a Guimerà no s'ha localitzat, podem comptar amb la documentació de les seves obres realitzades, la qual cosa ha permès completar la investigació sobre la seva vida i diversos detalls d'alguns retaules.

Així, recordem que a Catalunya el retaule va tenir el mateix valor didàctic i la transcendència que el vitrall a França. A més, es confirma que els artistes necessitaven espai per explicar les biografies de Crist, de la Mare de Déu o dels sants. Aquesta manera d'ensenyar va fer augmentar les dimensions de les obres, com en el cas del gran retaule de Ramon de Mur a Guimerà.

L'Escola de Tarragona

Podríem justificar que cap al 1400 fos el moment de l'arribada de Ramon de Mur a Guimerà, tenint clars els conceptes del nou estil de la pintura gòtica. Tàrrega va ser punt de trobada de les noves formes de l'art gòtic català amb les bases de l'Escola de Tarragona i de la mà del pintor Mateu Ortoneda. En aquella data Ramon de Mur es trobava en un bon moment de la seva maduresa artística, i amb edat per ser responsable de presentar diferents projectes i de signar-ne els contractes.

A la fi del segle XIV Catalunya era un bon lloc d'encontre d'artistes. Com a antecedents, cal esmentar Lluís Borrassà, nascut a Girona cap al 1360, el qual es va establir a Barcelona i on hi va morir el 1426, introduint amb la seva obra l'estil gòtic internacional i que a través de Ramon de Mur es va projectar a les terres de Tarragona i Lleida.

En aquests moments i en aquestes terres, també es parla de retaules a l'entorn de l'anomenat *Mestre de Glorieta* que se situen del 1420 endavant; també es fan referències a les taules de Mas de Bondia, afins a la producció menor de Ramon de Mur, i que ens recorda que el 1416 pintava el retaule de Granyena. I encara es fa referència, igualment, a tres compartiments d'una predel·la que es conserva a Vic, integrats originàriament en un retaule de la localitat de la Glorieta, municipi de Passanant, avui al Museu Episcopal de Vic.

Un altre fet artístic a comentar refereix a l'escultor Jordi de Déu, el nom del qual havia canviat pel de Jordi Joan en 1385, que va esculpir un retaule a Vallfogona de Riucorb, molt a prop de Guimerà. A més, el 1386, treballava en un altre retaule dedicat a Sant Llorenç a Santa Coloma de Queralt; està documentat que entre el 1385 i el 1390 estava esculpint la predel·la del retaule de Sant Miquel de Forès; també hi consten obres al monestir de Poblet (1426), una creu a Montblanc i que va treballar a Cervera (1377), a Vinaixa, Vallbona de les Monges i Vilosell. Hom en cita la mort vers l'any 1418.

Una singularitat destacable concerneix la col·laboració directa de Ramon de Mur per decorar i pintar el tabernacle de pedra de l'altar a Vinaixa que havia obrat l'anomenat escultor Jordi de Déu: "*Quod ego Jorgius Dei magister, habitator Tarracone,*" segons data del 17 de març del 1389.³¹ Més tard serà el seu fill, Pere Joan, qui esdevé l'autor de la creu del pati a Tàrrega,³² altres importants treballs a Poblet (1426) i a Lleida cap al 1436, segons Manote³³ i Alonso.³⁴

Al segle XV Tarragona va continuar tenint molta importància i prestigi, tant amb els pintors Ramon de Mur i Mateu Ortoneda com també amb Jaume Huguet (1415- 1492), nascut a Valls i format a Barcelona dintre de l'estil flamenc. Així mateix, amb el retaule de Sant Pere de Vinaixa, es confirmen aquests lligams: “ens donen fonament per afirmar que Ramon Mur aprengué a pintar al taller de l'Ortoneda, tampoc no podem senyalar cap relació entre els respectius estils”. Recordem que Ortoneda va pintar els retaules de Solivella (cap al 1415) i de Cabra del Camp (1424), al sud de Tàrraga i Guimerà.³⁵ Malgrat això podem pensar que la vida de Ramon de Mur hauria tingut una certa i total independència. Amb tot, una nota d'octubre de l'any 1433, condiona el lliurament de l'època a Ramon de Mur a la voluntat i llicència del pintor de Tarragona Mateu Ortoneda, de la qual era procurador. Encara amb més precisió podem citar Batlle³⁶ a l'hora de comentar les estretes relacions que mantingueren aquests dos pintors i que fan pensar que Ramon de Mur fou deixeble de l'Ortoneda, especialment durant els primers anys de la seva vida artística.

En aquest entorn d'artistes Pere Serra havia pintat el retaule de Claravalls (1395) i, anys més tard, serà Jaume Ferrer II qui obrava el retaule de Santa Maria de Verdú (1434). Totes aquestes obres manifesten la vitalitat dels artistes i dels pobles a l'entorn de Tàrraga. En efecte, està documentat segons Duran i Sanpere (1972) que “la baronia de l'Albi també tenia una bona tradició d'art. L'any 1400, quan Dalmau de Mur tenia vint-i-quatre anys, el pintor Pere Serra, el millor pintor d'aleshores, pintava el retaule de l'altar major de l'església parroquial de l'Albi...” Si volem entendre aquest afany per a construir i pintar retaules hem de precisar que, com s'ha dit, eren anys difícils per a la economia rural i al mateix temps, moments de creences i pràctiques religioses.

També està documentat que l'obra de Ramon de Mur va rebre influències amb centres de València i també de tallers de Morella i Tortosa, i que confirmen la formació, els contactes i les influències amb els principals protagonistes de la pintura gòtica a Catalunya.

Ramon de Mur entre Tarragona, Tàrraga i Guimerà

Poca cosa sabem de la família de Ramon de Mur i de la seva vida i obra, si bé, podem esbrinar unes dades i dates sobre el seu entorn familiar a través dels seus contractes. Per Alcolea,³⁷ encara que documentalment la seva obra comença amb el retaule de Guimerà, s'ha de tenir en compte que va treballar amb obres, avui desconegudes, en els darrers anys del segle XIV. De la família, n'està documentat el nom del pare del pintor que també es deia Ramon de Mur, era fuster, i que la seva mare es deia Elisenda. En alguns documents se cita el seu fill pintor, Ramon, que residia a Tàrraga i que estava casat amb una tal Ramoneta. Era una família de menestrals residents a Tarragona, on tenien el taller de fuster. Això ens permet suposar que la infantesa de Ramon de Mur, com també l'aprenentatge de les primeres lletres i la seva vida familiar de joventut s'esdevingueren a Tarragona i a l'entorn de la part vella, en la plaça del Corral –avui de la Font–.

Tenim documentat que l'any 1412, acabat de pintar el retaule de Guimerà, signa una època a Santa Coloma de Queralt on es confirma “*quod ego Raymundus de Mur, pictor habitator ville Tarrege*”.

Entre els anys 1415 i 1419, tindrà lloc l'obra del retaule de Cervera que suposadament va pintar al taller de Tàrraga. Es comprèn bé que la residència està documentada en un escrit del 29 d'octubre del 1420, de Vinaixa, en què s'assenyala que Ramon de Mur era “*pictor, habitator ville de Tarragona...*”³⁸

Un any més tard, també com a resident a Tàrraga, signa el contracte de la Guardiollada el 1421 i queda escripturat, segons J. Segura:³⁹ “amb mi Ramon de Mur, pintor de la vila de Tàrraga”.

Segons l'acta que fa referència a la venda d'una casa de Ramon de Mur, fuster i pare del pintor a Tarragona, en data de 15 de febrer del 1431, s'indica el domicili de l'artista com a pintor resident a Tàrraga: “Ramon de Mur, pintor de Tàrraga, hereu d'en Ramon de Mur, fuster, signa en nom seu i de la seva mare Eliesen”.

D'aquesta manera podem precisar, a través del contracte de Sant Pere de Vinaixa, que s'obliga ell sol i els seus béns (“*omnia supradicta promito bonorum meorum*”), mentre que en el document de la Guardiollada, signat l'any següent, el 1421, hi obliga també la seva muller: “promet que farà firmar sa muller”; això ens permet concebre que entre els anys 1420 i 1421 degué mullerar-se, tal volta, molt possiblement amb una donzella targarina. En un altre apartat, “Apèndix de documents”, publicats per Batlle (1936) s'hi consigna que en una acta de venda (1431) queda relacionada la família en la presentació d'un document: “*Quod nos Raymundus de Mur, fusterius et Eliesen, ejus uxor, cives Tarracone ac Raymundus de Mur, pictor, habitator ville Tàrrage eorum filius.*”⁴⁰

D'aquesta manera podem confirmar que l'any 1432, en les capitulacions del retaule dels Sants Joans de Vinaixa, fa constar “per les quals coses obligaria tots els bens [...] e per tot, la dona mara sua e sa muller”.⁴¹ I precisant amb el citat nom de la seva muller el 1434 resta escrit, “*Testes. Elisendis uxor R. de Mur, civitatis Tarracone quondam, et Ramoneta uxor R. de Mur, pictoris montis albi.*” com a referència a tota la família.

Per les obres documentades a les comarques de Ponent sembla que el primer contracte fou el retaule per a la vila de Guimerà, una de les primeres obres pintades al seu taller de Tàrraga. Una característica de Ramon de Mur és que no se li reconeixen deixebles, car podria tenir el costum de treballar sol o bé amb molt poca ajuda. Això ens porta a suposar que el retaule de Guimerà fos un treball de llarga durada, fet en diferents fases. Amb tot, hi ha qui sosté que algunes parts del retaule fossin pintades, un fet molt corrent, per col·laboradors o ajudants.

En els aspectes creatius i que reflecteixen la seva personalitat, s'ha dit que es confirmen aspectes evolutius i positius avenços de cara als nous moviments renaixentistes, i així es confirma que el mestre del retaule de Guimerà és un bon dibuixant, que portà més enllà que els seus companys tarragonins les experiències amb el paisatge i les architectures, sincerament arbitràries o disbauxades en alguns casos. Podem pensar que fos un home treballador, ordenat, complidor dels tractes.

Un fet molt curiós consistí en la redacció d'unes ratlles al contracte de Ramon de Mur en els retauls dels Sants Joans de Vinaixa, amb l'observació que els contractants fan al pintor sobre la manera de vestir, i detallen: “les ymages devotament bé e closes e honestes”.⁴² Resulta plausible concebre que Ramon de Mur, en la seva plenitud artística, devia tenir aficions a estudiar i executar figures nues. Per aquest fet, els jurats de Vinaixa en el contracte es prevenen prudentment dels seus atreviments a fi d'evitar certs escàndols de la gent de la seva època. Aquesta descripció confirma que Ramon de Mur, als anys de pintar el retaule de Guimerà (fig. 5), tingués complerts els seus trenta o més anys. Així, doncs, en cap moment va tenir cap problema sobre la manera de tractar les escenes del retaule. Als seus dibuixos s'hi poden veure les escenes de la creació d'Adam i Eva i també la seva expulsió del paradís.

En l'obra de Ramon de Mur s'hi reflecteix el sentir de les noves tendències, i a fi d'evitar un cert escàndol de la gent se li anotava el tractament de les figures despallades que el retaule demanava. Tanmateix, Batlle sembla aportar subjectives apreciacions del pintor en assenyalar: “a més de ser considerat un gran artista, era un veritable geni i home d'esperit bohemí i independent, i que potser, atrafegat també per altres comandes que satisfieien més la seva ambició, anava prenent fama,

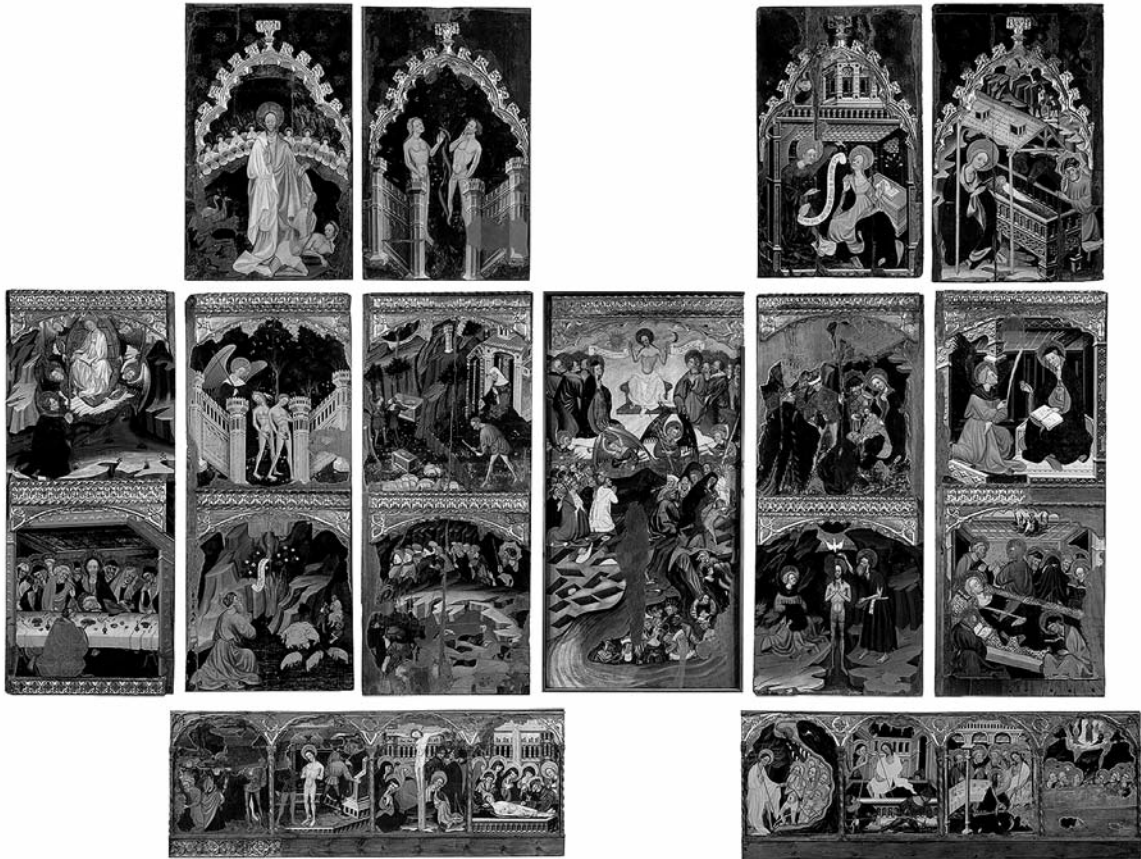

Fig. 5. Ramon de Mur, retaule de Guimerà (segle XV). Foto: guimera.info.

ensems que de gran artista, de persona informal”. Són suposicions. Per tant, sembla que lliga més amb aquest esperit bohemí d'un artista del Renaixement. Podem pensar, però, que a Tàrraga deuria ser molt conegut per tants anys d'estar-hi i per això sobta que no hi hagi deixat cap obra coneguda i altres petges als arxius. No cal dir que en les seves visites a Guimerà era prou reconegut i espiat, per la seva possible indumentària i a més per les seves amagades genialitats.

Segons Duran i Sanpere,⁴³ bé que sense aportar documentació i poc defensable, el pintor Ramon de Mur podia haver estat un esclau alliberat o un jueu convers, apadrinat pel cavaller Ramon de Mur, de qui n'hauria pres el nom. Sí que seria més possible i fiable de poder atribuir influències a Dalmau de Mur mentre era arquebisbe de Tarragona.

Ramon de Mur, el Mestre de Guimerà

No sabem si durant la seva estada a Tàrrrega i Guimerà fou més conegut com el pintor del retaule o com a Ramon de Mur. Amb tot, passats els anys i amb la seva obra mestra ben fixada al bell mig de l'altar major, va motivar una recerca d'identitat per part dels historiadors de l'art gòtic, la qual no va ser descoberta fins al 1938 per Duran i Sanpere.

En aquest punt, en relació a la seva autoria, molts pintors de retaules eren sovint artistes anònims, denominats amb el nom del lloc on era la seva obra més destacada. Això mateix succeeix, per exemple, quan es parla del «Mestre la Cirera», «de Glorieta» o també, d'un retaule molt important com el del «Mestre de Sant Jordi». Pensem doncs, pel que fa al retaule de Guimerà, que el seu autor era conegut com «El Mestre de Guimerà» o «Manera de Guimerà» per raó del desconeixement total de l'autor del retaule. Post el va descriure com a “Guimerà Style” o també cita “the manner of Guimerà” quan escriu sobre Ramon de Mur. Així i tot, podem comprovar que el nom de Ramon de Mur no figurarà en la història de la pintura relacionat amb al «Mestre de Guimerà» fins als anys trenta.⁴⁴

Si bé molts artistes no signaven l'obra, tenim el retaule de Solivella d'Ortoneda, avui al Museu Diocesà de Tarragona, com un exemple d'una obra firmada en què es pot llegir “*Matheus Ortoneda me pinxit*”.

Notem, a més, que els tallers de pintors marcaven les modes, les tècniques i que en el cas de Ramon de Mur aquest centrava tota la seva obra al taller de Tàrrrega; de fet només consta que l'any 1432 és citat com a pintor de la vila de Montblanc.

Ramon de Mur i el Mestre de Sant Jordi

Un altre artista de la pintura contemporània relacionat amb Ramon de Mur fou Bernat Martorell, conegut com el Mestre de Sant Jordi, un dels millors artistes de l'art gòtic català i europeu. Aquest pintor va néixer a Sant Celoni el 1390 i va morir a Barcelona el 1452. Curiosament fou un mestre anònim, reconegut internacionalment amb l'apel·latiu de “Mestre de Sant Jordi” fins que el 1938, se'n va descobrir la identitat. A través del retaule de San Pere de Púbol, l'única obra que s'ha pogut documentar de Bernat Martorell, ben emmarcada en el gòtic internacional, i que correspon al període de la seva maduresa artística.

Val la pena remarcar que la taula central del retaule dels Sants Joans de Vinaixa està lligada íntimament amb tota la sèrie de retaules atribuïts al Mestre de Sant Jordi i a la seva escola. Aquesta afinitat plantejava el problema interessant i apassionat de si Ramon de Mur és aquest pintor anònim autor de la bella taula de Sant Jordi del Museu de Chicago, o bé si solament és un dels deixebles de la seva escola, de la qual s'independitzà econòmicament, tot treballant i signant contractes per compte propi. El professor Post, en estudiar l'obra del Mestre de Sant Jordi, li atribueix les composicions més fines i n'assigna les altres a deixebles i col·laboradors seus; entre les obres que atribueix a l'escola, i no pas al Mestre, s'hi comprèn la taula dels Sants Joans.

Singularment, fou P. Batlle qui l'any 1936 volia identificar Ramon de Mur amb el «Mestre de Sant Jordi», i que ho volia justificar amb una publicació. Dos anys després, fou precisament Bernat Martorell qui fou conegut amb aquest nom. Un altre document, publicat pel seu descobridor, Agustí

Duran i Sanpere, després de la troballa arxivística del 1938, fa constar la data de 1437 al document i el nom del pintor, fins aleshores desconegut i atribuït a l'autor del retaule de Guimerà. A partir d'aleshores, Ramon de Mur esdevé el Mestre de Guimerà i capdavanter de la pintura gòtica catalana, i el mestre de Sant Jordi s'identifica amb Bernat Martorell.

En una còpia del treball citat i editat el 1936 per Pere Batlle, facilitada posteriorment per ell mateix, hi ha una nota manuscrita amb posterioritat en què assenyala textualment: “Trobat el contracte del retaule de sant Pere de Púbol (Girona, Museu Diocesà) signat per Bernat Martorell. Aquest i no Ramon de Mur és el mestre de Sant Jordi...!”. Aquest nota està signada i rubricada per P. Batlle.

Ramon de Mur, 35 anys a Tàrrrega

Hem de suposar que a l'hora de signar el contracte es passava per la signatura dels jurats i prohoms del poble, com consta també en el document comentat sobre la concòrdia signada l'any 1412 a Guimerà, on textualment diu: “els jurats de la vila i la comunitat de preveres”. Gudiol⁴⁵ també ens confirma que les obres conservades de Ramon de Mur són de la seva plenitud d'artista i que podien correspondre, en una primera fase, al període que abraça del 1402 al 1412.

Pel que fa a l'estada de Ramon de Mur a Tàrrrega i si, fins al moment, no podem comptar amb documentació directa d'arxius, n'hem recollit una breu nota. Així, llegint Segarra Malla en la seva *Història de Tàrrrega. I*,⁴⁶ podem comprovar que només hi cita a un Ramon Mur com a habitant de la ciutat a la darrerria del segle XIV. Precisant-ho, en l'any 1376, escriu textualment l'historiador: “La Universitat també organitza els guardians de terme, els anomena “mostassafs”, segons es pot llegir en el mateix Llibre dels Consell, amb relació al celebrat el 20 d'agost de 1376, en què acorden “que es posin dos homes bons per guardians de tot, perquè guardin i inspeccionin el terme i que puguin donar als paers el sou que bé els sembla”. No cal dir que aquests testimoniatges eren escollits o triats pels jurats de la vila.

Posats a fer ordenacions encara hi figura una altra que diu: “també se'n fa una per a organitzar uns caps de “guaita” de vigilants, que corresponen als senyors següents. Aquí esmenta diferents noms de targarins i de carrers, i entre ells se citen “Santes Creus, carrer Belloc i plaça Sant Mateu, Ramon Folquet, Joan de Bellloc i Ramon Mur, la qual cosa ens permet formular un seguit de suposicions. Es podria tractar perfectament, doncs, de Ramon de Mur pare i fuster, que podia haver traslladat el seu taller i estar censat com a habitant de Tàrrrega. Si bé no coneixem l'any del naixement del pintor, es podria suggerir que hagués nascut a Tarragona al domicili patern, a la plaça del Corral, avui de la Font, en una data a determinar cap a l'any 1355. Això implicaria que quan li va tocar fer de vigilant, si era ell veritablement, podria tenir a l'entorn dels 21 anys. Es pot suposar que quan pintà el retaule de Guimerà seria a la quarantena. Pels noms dels jurats citats podem comentar que el taller i la vivenda era dintre del nucli antic o vila closa de Tàrrrega.

És un fet molt curiós per als historiadors que el retaule dels Sants Joans de Vinaixa encomanat a Ramon de Mur té unes capitulacions signades el 9 d'abril del 1432, i que per raons desconegudes, com que no podia complir els terminis contractats, al juliol del 1434 signa un nou compromís. A pesar de tot, la darrera data és del 22 de juliol del 1435, quan Ramon de Mur signa un rebut per l'obra del retaule de Vinaixa. És en aquest moment, arran d'un fet poc conegut o una possible malaltia, que l'obra de Vinaixa hauria estat acabada per Bernat Martorell. Això hauria induït a anome-

nar i identificar, equivocadament, el Mestre de Sant Jordi amb Ramon de Mur. Aquest document ajuda a confirmar que la data de 1435 o 1436 es la més confrontada, segons S. Alcolea,⁴⁷ com la de la seva mort.

NOTES

1. J. LASSAIGNE, *La pintura española*, Barcelona, 1963, pàg. 129.
2. J. PIJOAN, *Historia general del Arte. Arte gótico de la Europa Occidental*, Madrid, 1971, pàg. 579.
3. S. ALCOLEA, “L’obra pictòrica de Ramon de Mur. Museu Episcopal de Vic”, *Vic*, 1982.
4. S. CAPDEVILA, *El Castell de Guimerà*, Tarragona, 1927, pàg. 31.
5. J.M. SEGARRA MALLA, *Història de Tàrrrega, I (segles XI-XVI)*, Tàrrrega, 1984, pàg. 211.
6. J.M. SEGARRA MALLA, *op. cit.*, pàg. 244.
7. *Ibidem*, *op. cit.*, pàg. 219.
8. L. SERRET I PONS, *Privilegis de Tàrrrega*, Tàrrrega, 1982.
9. J. PIQUER I JOVER, *La vall del Corb*, Tàrrrega, 1986, pàg. 88-92.
10. J.M. Planes, “El poblament prehistòric i antic de l’àrea de Tàrrrega”, dins *L’evolució històrica de Tàrrrega des de la prehistòria fins a 1687*, Tàrrrega, 1987, pàg. 17.
11. S. CAPDEVILA, *op. cit.*
12. M.A. FARRÉ, *Guimerà*, Valls, 2006, pàg. 1.
13. J.M. SEGARRA MALLA, *op. cit.*, pàg. 137 i 256.
14. *Ibidem*, pàg. 81.
15. *Ibidem*, pàg. 215.
16. M.A. FARRÉ, *op. cit.*, pàg. 99.
17. R. BOLEDA CASES, *Verdú, Des dels orígens fins a la fi del Règim*, Lleida, 1994, pàg. 147.
18. G. GALABORDES MARTÍ, “Pergamins reials de Guimerà”, *URTX*, 6, Tàrrrega, 1994.
19. J.M. SEGARRA MALLA, *op. cit.*, pàg. 234.
20. *Ibidem*, pàg. 169.
21. R. BOLEDA CASES, *op. cit.*, pàg. 1014.
22. J.M. SEGARRA MALLA, *op. cit.*, 220 i 234.
23. En unes darreres recerques, encara inèdites titulades *El programa bíblic i teològic del retaule de Santa Maria de Guimerà*.
24. A. DURAN I SANPERE, *Llibre de Cervera*, Tàrrrega, 1972.
25. RAFAEL DALMAU, *Els castells catalans*, VI 2, Barcelona, 1974.
26. G. GALOBARDES MARTÍ, *op. cit.*, pàg. 42.
27. A. PUIG TÀRRECH, *Santa Maria i Sant Esteve de Guimerà*. Edició ampliada de l’obra de Sanç Capdevila (1927), Barcelona, 1986.
28. J.M. LLOBET PORTELLA, “Els habitants de Guimerà l’any 1460”, *URTX*, 11, Tàrrrega, 1998, pàg. 106-111.
29. G. SANFELIU I ROCHET, “Els camins dels monestirs” dins *Els monestirs cistercencs de la vall del Corb*, Tàrrrega, 1989, pàgs. 11-16.
30. G. GONZALVO I J. DUCH, *La mirada del Cister a la comarca de l’Urgell*, Tàrrrega, 2003, pàg. 2.
31. Pere BATLLE HUGUET, *Ramon de Mur, pintor de Tarragona, mestre de Sant Jordi* (Homenatge a Rubió i Lluch), Barcelona, 1936, vol. II, pàg. 121.
32. C. MINGUELL CARDEÑES, “La creu del pati de Tàrrrega. Una obra de l’escultor Pere Joan”, *URTX*, 9, Tàrrrega, 1996, pàg. 117-134.
33. M. Rosa MANOTE CLIVILLES, “Previsions sobre l’obra de Pere Joan a les terres de Lleida” *URTX*, 12, Tàrrrega, 1999, pàg. 57-61.
34. E. ALONSO GARCIA, *Los maestros de “la Seu Vella de Lleida”, Jordi de Déu*, Lleida, 1976.
35. A. SOLER MARCH, “Mateu Ortoneda i l’Escola de Tarragona”, *Gasetta de les Arts*, Barcelona, 1929.
36. Pere BATLLE HUGUET, *op. cit.*, pàg. 119.
37. “L’obra pictòrica de Ramon de Mur. Museu Episcopal de Vic”, *op. cit.*
38. Pere BATLLE HUGUET, *op. cit.*, pàg. 137.
39. JOAN SEGURA, pvre, Santa Coloma de Queralt, 1895, *La veu de Montserrat*, Montserrat, 1985.

40. P. BATLLE HUGUET, *op. cit.*, pàg. 125-126 i 140.
41. *Ibidem*, pàg. 144.
42. *Ibidem*, pàg. 121.
43. A. DURAN I SANPERE, *op. cit.*, pàg. 140.
44. Charles POST, *A history of Spanish printing*, Cambridge (Mass), 1930, pàg. 377-392.
45. J. GUDIOL RICART, *Ars Hispaniae*, vol. IX, Barcelona, 1955, pàg. 100.
46. Tàrrega, 1984, pàg. 215.
47. “L’obra pictòrica de Ramon de Mur. Museu Episcopal de Vic”, *op. cit.*